

WYDZIAŁ V

Krajowi

Ryszard Jerzy Gryglewski 4 VIII 1932–30 I 2023

Ryszard Jerzy Gryglewski urodził się 4 sierpnia 1932 r. w Wilnie. Ukończył w 1955 r. Wydział Lekarski Akademii Medycznej w Krakowie. Pracę doktorską obronił trzy lata później, a habilitacyjną – z farmakologii – w roku 1963. W 1971 otrzymał tytuł profesora.

W roku 1965 objął po prof. Januszu Supniewskim funkcję kierownika Katedry Farmakologii i pełnił ją do 2002. W latach 1981–1984 był rektorem Akademii Medycznej w Krakowie, przewodniczącym Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia od 1990 do 1992 r., dyrektorem Wydziału Lekarskiego Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1991–1993, przewodniczącym Rady Fundacji im. Braci Śniadeckich od 1995 do 1997, wiceprzewodniczącym Komitetu Wykonawczego Światowej Unii Farmakologicznej (IUPHAR), członkiem Europejskiego Komitetu Doradczego Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), ekspertem Komitetu Leków WHO.

Profesor prowadził działalność naukową w Polsce i za granicą jako stypendysta, profesor wizytujący i konsultant naukowy, m.in. w Edynburgu, w Wellcome Research Laboratories w Kent czy w londyńskim William Harvey Research Institute. Brytyjska działalność naukowa prof. Gryglewskiego była związana z pracą prof. Johna Vane’a, laureata Nagrody Nobla.

Ze swym nauczycielem i mentorem prof. Supniewskim prowadził badania nad chemiczną syntezą i mechanizmem działania hipoglikemicznego doustnych leków przeciwcukrzycowych z grupy pochodnych sulfonylomocznika. Opisał pozatrzustkowy, zależny od tiaminy, mechanizm działania tych leków.

W 1967 r. opublikował pierwszą pracę w czasopiśmie „Nature”, opisując w niej mechanizm fibrynolitycznego działania biarylokarboksylanów – niesteroidowych leków przeciwzapalnych.

W 1972 r. wykazał, że odkryta trzy lata wcześniej nietrwała „substancja kurcząca aortę królika” (*rabbit aorta contracting substance*, RCS) działa jako prekursor prostaglandyn, co doprowadziło później do odkrycia tromboksanu A₂. W 1975 r. badania prowadzone w Krakowie wskazały na zdolności hamowania uwalniania kwasu arachidonowego z fosfolipidów błon komórkowych przez glikokortykosteroidy, co utworowało drogę do dalszych badań nad molekularnym mechanizmem ich działania.

Uważa się, że najważniejszym osiągnięciem naukowym prof. Gryglewskiego, dokonanym we wspólnym polsko-brytyjskim zespole, było odkrycie w 1976 r. prostacykliny – hormonu tkankowego wytwarzanego głównie w komórkach śródbłonna naczyń, który hamuje zlepianie płytek krwi i działa rozszerzająco na naczynia krwionośne, zwłaszcza wieńcowe. Prof. Andrzej Szczeklik w książce *Katharsis* napisał: „W 1976 r. Ryszard Gryglewski w genialnym błysku odkrył w londyńskiej pracowni Johna Vane’a, późniejszego laureata Nagrody Nobla, prostacyklinę, hormon produkowany przez wyściółkę tętnic”.

Odkrycie hamowania syntezy prostacykliny przez nadtenki lipidów i postawienie hipotezy o patomechanizmie miażdżycy jako choroby z niedoboru prostacykliny, zapoczątkowało badania nad mechanizmami uwalniania endogennej prostacykliny, a także pierwszego podania prostacykliny pacjentom z miażdżycą tętnic kończyn dolnych i poszukiwania leków, które uwalniając endogenną prostacyklinę, mogłyby znaleźć zastosowanie w leczeniu powiślań miażdżycy.

Prace prof. Gryglewskiego rzuciły także nowe światło na możliwość zastosowania niskich dawek aspiryny jako leku przeciwplatekowego i przyczyniły się do szerokiego wprowadzenia takiego leczenia w prewencji zakrzepicy u pacjentów ze schorzeniami sercowo-naczyniowymi.

Badania nad prostacykliną otworzyły kolejny obszar zainteresowań Profesora – opis złożonej roli śródbłonna w chorobach zakrzepowych, a ten doprowadził go do zaangażowania się w latach 80. XX wieku w prace doświadczalne dotyczące roli nowo odkrytego śródbłonkowego mediatora – tlenu azotu.

W latach 90. XX wieku prof. Gryglewski rozwijał badania nad rolą śródbłonna w rozwoju schorzeń układu krążenia, wykazując kluczową rolę dysfunkcji tego ważnego organu wewnątrzwydzielniczego w nasilaniu miażdżycy, niewydolności krążenia i zakrzepicy; a także zależne od śródbłonna przeciwzakrzepowe działanie wielu ważnych grup leków, w tym leków przeciwplatekowych, inhibitorów konwertazy angiotensyny i beta adrenolityków. Odkrycia naukowe prof. Gryglewskiego dotyczące farmakologii układu krążenia otworzyły nowe horyzonty w badaniach nad farmakoterapią miażdżycy i jej powiślań, prowadząc do zarysowania się nowego obszaru wiedzy – farmakologii śródbłonna.

Innymi obszarami aktywności naukowej prof. Gryglewskiego były mechanizmy ciężkich schorzeń zapalnych. Badał między innymi rolę uszkodzenia śródbrzońka płuc w wstrząsie septycznym i w chorobach alergicznych. Razem z prof. Andrzejem Szczeklikiem ogłosili hipotezę, że napady astmy oskrzelowej występujące u niektórych pacjentów po aspirynie i innych niesteroidowych lekach przeciwzapalnych spowodowane są zahamowaniem aktywności cyklooksygenazy i biosyntezy prostaglandyn w drogach oddechowych. Dalsze badania potwierdziły, iż prostaglandyny odgrywają główną rolę ochronną w oskrzelach chorych na astmę z nadwrażliwością na aspirynę.

Od wielu lat prof. Gryglewski jako autor znajduje się w ścisłej czołówce najczęściej cytowanych uczonych w Polsce. Był autorem ponad 400 prac oryginalnych, ponad 50 poglądowych i kilkunastu rozdziałów w wydawnictwach książkowych. Są wśród nich prace opublikowane w wiodących czasopismach światowych, „Nature”, „Lancet”, „New England Journal of Medicine”, „British Journal of Pharmacology”, „Circulation Research” czy „Hypertension”.

Był członkiem Academia Europaea, Polskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności i Węgierskiej Akademii Nauk, honorowym członkiem zagranicznych i polskich towarzystw naukowych: Austriackiego Towarzystwa Badań nad Miażdżycą, Brytyjskiego Towarzystwa Farmakologicznego, Polskiego Towarzystwa Badań nad Miażdżycą, Polsko-Amerykańskiego Towarzystwa Naukowego, Węgierskiego Towarzystwa Farmakologicznego, Polskiego Towarzystwa Nadciśnienia Tętniczego, Polskiego Towarzystwa Kardiologicznego, Polskiego Towarzystwa Fizjologów.

Wielokrotnie nagradzano prof. Gryglewskiego za wybitne osiągnięcia naukowe. Otrzymał m.in. Nagrodę Fundacji Alfreda Jurzykowskiego (1978), Medal „Medicus Magnus” (1995), nagrodę „Laur Jagielloński” (1997), The First von Euler Memorial Lecturer (1997), nagrodę Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (1997), Medal „Merentibus” UJ (2003), Krzyż Wielki Komandoria Orderu Polonia Restituta (2002), Order Orła Białego (2017). Ośmiokrotnie otrzymał tytuł doktora *honoris causa* nadawany przez polskie i zagraniczne uczelnie: New York Medical College (1982), Szeged Medical University (1985), Śląską Akademię Medyczną (1998), Akademię Medyczną w Gdańsku (1999), Uniwersytet Semmelweissa w Budapeszcie (2000), Uniwersytet Lwowski (2001), Uniwersytet w Grodnie (2001), Uniwersytet Medyczny w Łodzi (2005).

Prof. Ryszard Jerzy Gryglewski należy do najwybitniejszych polskich uczonych XX wieku. Zmarł 30 stycznia 2023 r. w Krakowie.

Kalina Kawecka-Jaszcz